

досліджуваних метафор підпорядковуються вимогам до нормативного вживання лексичних і граматичних одиниць української літературної мови того періоду, хоч специфіка духовного та змістового світу Григорія Косинки активно впливала на процеси авторської метафоризації, результати яких засвідчені в ідіостилі письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієнко Л.О. Структура метафори: особливості та закономірності // Мова та історія: Періодичний збірник наукових праць. – Київ, 1997. – Вип. 23. – С. 11-13.
2. Вовк В. Н. Языковая метафора в художественной речи: Природа вторичной номинации. – К.: Наукова думка, 1986. – 142 с.
3. Єщенко Т. А. Сучасна метафора: концепції, підходи // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 6. – Донецьк: ДонДУ, 1999, - С. 122-127 .
4. Кіс Т. Є. Еволюція художньої метафори: лінгвокультурний аспект. – Дис...канд. філол. наук. – Чернівці, 2001. – 223 с.
5. Косинка Г. Вибрані твори / Упоряд. Текстів, передм. І.М. Андрусика. – Харків: Веста: Видавництво "Ранок", 2005. – 334 с.
6. Кримський С. Архетипи української культури // Вісник НАН України. – 1998. - №7. - №8. – С.74-87.
7. Лисенко Н.О. Метафора і символ у поетичному ідіостилі Тодося Осьмачки: Дис...канд. філол. наук. – Харків, 2003.
8. Лосєв А.Ф. Знак. Символ. Миф. – М.:Изд-во Моск. Ун-та, 1982. – 480 с.
9. Матвеева Т.П. Семантичні і функціональні особливості різноструктурної метафори М. Коцюбинського // Вопросы филологии: Сб. науч. трудов. – Измаил, 1993. – С. 32 – 37.
10. Мацько Л.І. та ін. Стилістика української мови: Підручник / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; За редакцією Л.І. Мацько. 2-ге вид., вип. – К.: Вища школа, 2005. – 462 с.
11. Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – 176 с.
12. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручники. – К.: Либідь, 1992. – 248 с.
13. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. – Т. 1-2, М., 1958. – 534 с.
14. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. – Т.4. – М., 1958. – 318 с.
15. Пустовит Л.Є. Засоби вираження метафори. – Сб.: Культура слова, вип. 11 – К.: Наук. думка, 1976. - С. 34-42.
16. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Відп. Ред. О.С. Мельничук. – К.: Наукова думка, 1988.-240 с.
17. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В.М. Білоноженко та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104 с. – (Словники України).
18. Ставицька Л. О. Естетика слова у художній літературі 20 – 30 рр. ХХ ст. (системно – функціональний аспект): Дис...д-ра. філол. наук. – Київ, 1996.
19. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. / За заг. редакц. Акад. І.К. Білодіда. – К.: Наукова думка. – 1973. – 438 с.
20. Тараненко А.А. Языковая семантика в ее динамических аспектах / АН УССР. Ин-т языковедения им. А.А. Потебни; Отв. ред. Л.С. Паламарчук. – К.: Наукова думка, 1989. – 256 с.
21. Тищенко О. М. Метафора Євгена Маланюка (Семантико-функціональний аспект) – К., 2004. – 144 с.
22. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В. М., Тараненко О.О. та ін. – К.: Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

The article gives analyses of the structural and semantical peculiarities of the metaphors in the literary activities of Hryhoriy Kosynka. It also defines the main groups of the distinguished metaphorical units.

Key words: ideostyle, metaphor, model, component.

О.М. Труш

СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ З ПІДРЯДНИМИ ОЗНАЧАЛЬНИМИ В НАУКОВОМУ МОВЛЕННІ ІВАНА ФРАНКА

Розглянуто особливості функціонування складних речень із підрядними означальними в наукових статтях І. Франка: проаналізовано сполучні засоби (сполучники й сполучні слова) та їх

поєднання з історичним коментарем, з'ясовано позицію головної частини стосовно підрядної, простежено авторські виправлення у межах означальних речень при перевиданні наукових праць.

Ключові слова: головна частина, підрядна означальна частина, сполучні засоби.

Для синтаксису наукових праць загалом характерною є "формалізація синтаксичних структур: складнопідрядні речення тут значною мірою стандартизовані, склад службоволексичних слів досить обмежений, кількість типів складнопідрядних речень також помітно уніфікована" [4, 173]. Свідченням цього є те, що спектр підрядних частин, які вживає І. Франко в наукових працях, обмежений: це переважно означальні (47,3 % з усіх підрядних компонентів), з'ясувальні (24 %) та рідше – обставинні частини мети (10,2 %).

У системі складних речень із підрядними означальними предикативні частини поєднані сполучними словами: **що** (36,9 %), **який** (30,3 %), **котрий** (21,9 %), **чий** (0,1 %), **де** (7,2 %), **куди** (0,1 %), **відки** (0,2 %), **коли** (1,7 %) – та сполучниками: **як** (1 %), **щоб** (0,2 %), **щоби** (0,2 %), **аби** (0,1 %), **чи** (0,1 %).

Основну групу, як бачимо, складають речення, в яких підрядні означальні частини приєднуються до головної за допомогою сполучних слів, виражених відносними займенниками **що**, **який**, **котрий**: *В дальших випусках наших «Текстів і пояснень» будемо мати нагоду прослідити течію того стилю на Вкраїні взад у XVIII вік, значно перед Котляревським, і побачити в ньому одну з найхарактерніших ниток, що зв'язує наше старше письменство з новою літературою доби нашого національного відродження* [11, Т.34, с. 454-455]. *Вглиблюючися фантазією в той образ, автор обрисовує, освітлює його з різних боків і силкується способами, які дає йому поетична техніка, викликати його по змозі в такій самій формі, в такій самій силі, в такім самім колориті в душі читача /Т.31, с.272/. Поезія лірична, почата в неволі, тут звучить даліше, зміцнюється і розширюється аж до могутніх акордів пісні «Світе ясний», котру можна назвати вітхненним апофеозом світла, поступу і свободи /Т.28, с.121-122/. Зрідка в ролі сполучного слова І. Франко використовує займенник **чий**, вказуючи на присвійний відтінок підрядної частини: *Авторка присвятила її своїй мамі, може, й нехотя даючи свідоцтво, під чийм впливом постала ся поема /Т.31, с.262/.**

На сучасному етапі розвитку української літературної мови "у науковому стилі означальні підрядні речення найчастіше оформлені сполучним словом "який", рідше – "що"..., а речення зі сполучним словом "котрий" – нетипові. ... Сполучне слово **чий** також зустрічається дуже рідко" [4, 176]. У книжній староукраїнській мові, навпаки, єдиним засобом зв'язку підрядної означальної частини виступало сполучне слово **который** і його варіант **кторый**. За даними "Словника староукраїнської мови XIV–XV ст.", слово **который** вживалося 497 разів, із них 356 разів – у відносному значенні, 25 – у відносно-приєднувальному, 111 – у неозначеному; сполучне слово **кторый**, **кторый** вживалося 18 разів, із них 16 – у відносному значенні [9, т. I, с. 505-507]. Як зазначає О. Скоропада, в українських грамотах XIV–XV ст. була така система сполучних засобів: **што** (понад 60 %), **который** (близько 20 %) [7, 98]. Щодо **який**, то "в пам'ятках книжної мови це сполучне слово вперше знаходимо в полемічній літературі" [7, 106]. Автори "Історичної граматики" вказують: "Займенник **який** ... до XVIII ст. вживався рідко, бо його не підтримувала давньоруська традиція. Дещо помітніший він тільки в тих українських пам'ятках, які перебували під більшим польським впливом" [1, 301]. "Цілком імовірно, що ці конструкції, не потрапляючи до писемних пам'яток XIV–XV ст., могли бути властивими тогочасному усному мовленню, принаймні окремим його територіальним виявам" [3, 353]. У літературній мові XVI–XVII ст. найбільш розповсюдженим було **который**. На думку О. Скоропади, "цю перевагу **который** над іншими сполучними словами (**што** чи **що**), мабуть, треба пояснювати впливами польської мови, частим вживанням його в російській мові і спеціальним культивуванням його за давнішими традиціями взагалі" [7, 100] або, за спостереженнями інших дослідників, "не стільки впливом живого мовлення, скільки силою тогочасних книжних норм" [3, 353]. З часом дещо знижується частотність вживання сполучного слова **що**. "У літературі першої половини XVIII ст. після найчастіше вживаного сполучного слова **который** найбільш широко вживається **який**" [7, 103]. Для літератури XIX ст. характерною є така послідовність використання сполучних засобів: найчастіше – **що**, рідше – **який**, ще рідше – **котрий** [Див.: 7, 107]. Висока частотність уживання в наукових текстах І. Франка сполучного слова **который** не є випадковою, бо, як зауважують дослідники, "у багатьох письменників XIX ст. "котрий" у чисто відносному значенні вживався ще паралельно з "який", а у деяких – навіть чи не частіше, ніж "який" [5, 186]. Тільки на початку XX ст. відносне значення **котрий** поступово зникає, і це сполучне слово все частіше починає вживатися в розподільно-числовому значенні. На думку І. Матвіяса, функціонування слова **котрий**

"відображене в західноукраїнському варіанті літературної мови, але сучасної літературної норми не становить" [6, 46].

У наступних редакціях своїх наукових праць при їх перевиданні І. Франко послідовно замінював сполучне слово **котрий** на **який** (17), рідше – на **що** (11):

Значить, поет виразно вказує ту, що йому противні всі ті війни та різанини, в котрих він колись бачив славу України...

/«Темне царство», 1881-1882/

Видячи, як ледачі люди виходять із тих шкіл, а не доходячи глибших причин, Іван Вишенський у своїх посланнях ударяв сильно на ті школи, в котрих учать латинської та грецької мови...

/«Іван Вишенський», 1892/

Та не своїм життям і характером важний і цікавий для нас Іван Вишенський, але тими письмами, котрі нам по нім лишилися.

/«Іван Вишенський», 1892/

Як бачимо, поет виразно вказує тут, що йому противні всі ті війни та різанини, в яких він колись бачив славу України...

/«Темне царство», 1914/

Видячи, як ледачі люди виходять із тих шкіл, а не доходячи глибших причин, Іван Вишенський у своїх посланнях ударяв сильно на ті школи, в яких учать латинської та грецької мови...

/«Іван Вишенський», 1911/

Та не лише своїм життям і характером важний і цікавий для нас Іван Вишенський, але головно тими писаннями, що дійшли від нього до нас.

/«Іван Вишенський», 1911/

У науковому мовленні І. Франка трапляються поодинокі випадки заміни **котрий** на **де** і **відки**, що дає змогу письменникові, надаючи просторового значення відтінку підрядній означальній частині, точніше виразити смислові відношення між підрядними частинами конструкції.

Сама основа поеми ... грішить недостаткою внутрішнього логічного зв'язку, так як взагалі кожний опис подорожі, в котрій картини випадково чергуються та міняються...

/«Темне царство», 1881-1882/

Там він кілька літ жив, ... поки в кінці десь по р. 1610 не забавив зовсім відлучитися від світу і не осів у кам'яній печері, де можна було жити тільки в острих постах та мовчанні і з котрої тільки одна смерть могла увільнити аскета.

/«Іван Вишенський», 1892/

Сама основа поеми ... грішить недостаткою внутрішнього логічного зв'язку, так як взагалі кожний опис подорожі, де картини випадково чергуються та міняються...

/«Темне царство», 1914/

Жив там кілька літ, ... поки нарешті десь по р. 1610 не забавив зовсім відлучитися від світу і не осів у кам'яній печері, де можна було жити тільки в острих постах та мовчанні і відки тільки одна смерть могла увільнити аскета.

/«Іван Вишенський», 1911/

З-поміж складнопідрядних речень із підрядними означальними частинами трапляються такі, головна частина яких містить співвідносні слова – вказівні займенники (**той, такий, цей, сей, отсей**), означальні займенники (**весь, інший**), числівник **один**. І. Франко уживає ці співвідносні слова з метою уточнення значення означуваного іменника у головній частині. "Займенник **той** обмежує значення опорних іменників, виділяючи їх з розряду інших, займенник **такий** указує на якісні особливості іменників" [8, 449], "на великий ступінь інтенсивності ознаки чи якості" [5, 203]: *Друге оповідання Мирного «Лихо давнє й новочасне» розкриває перед нами той аграрно-економічний переворот, що докопується тепер у південних чорноземних степах /Т.35, с.99/. Кінець XVI віку був епохою такого розцвіту Англії, яким у цілій історії дуже мало можна знайти паралелей /Т.32, с.201/. У тих реченнях, у яких слід вказати на більший ступінь наближення того, про що йдеться в підрядній частині, автор уживає діалектні варіанти займенника **цей** – **сей, отсей**, не уживані у сучасному науковому стилі, або числівник **один**: *Вказанню сеї тези, що Шашкевич був прямим продовженням нашого давнього письменства і виразом усіх кращих його ідей, посвячена вся праця д. Коцовського /Т.29, с.250/. Отсей переклад, що тут подаємо до рук громаді, є вже третя проба перекладу Шекспірової трагедії на нашу мову /Т.32, с.167/. Тут, може, буде пора сказати кілька слів про одне питання, котре вправді не поведе нас далі в наших дослідах над технікою поетичної творчості, але повинно прояснити і спростувати деякі хибні погляди, закорінені серед нашої суспільності /Т.31, с.112/. У тих реченнях, де варто вказати на відмінності між окремими предметами чи явищами головної та підрядної частин, І. Франко використовує займенник **інший** у ролі співвідносного слова: *Він, очевидно, зложить заслуги Шевченка на інші його твори, в яких не знайдено ще «впливу» нічийого /Т.35, с.236-237/. Москвофільські світочі, такі, як Наумович, не мали іншого бажання, як видати для хлопів требник у кишеньковім форматі /Т.41, с.473/. Зрідка трапляються конструкції зі співвідносним словом **весь**: *А при тім оскільки ж ближчий Куліш до віддання всіх тонкостей первотвору, котрі Старицький дуже часто заступає своїми, нешекспірівськими фігурами! /Т.32,****

с.170/. Ми перебрали **всі** закиди, які підніс д. Чайченко проти галицьких поетів, звісно, не вичерпавши всіх подробиць /Т.28, с. 174/.

Особливого видільного значення підрядній частині надають сполучення займенника **той, такий** із займенником **самий**: *Отсей широкий напрям молодих українських письменників виявляє свідомий зріст української суспільності і невичерпане багатство творчих сил **тої самої** нації, яка силою історичних обставин немов зовсім була заснула і спала звиш 200 літ /Т.35, с.104/. Людська наука силкується зібрати докупи всі здобутки людського роду від найдавніших часів, перевірити їх розумом та пробою, видушити з них науку на будуще, зберегти все цінне та цікаве та забезпечити будуючі покоління від можності **таких самих** упадків та руїн, які бували в давнину /Т.45, с.313/.*

Окрему групу складнопідрядних речень з підрядним означальним утворюють ті конструкції, які попри означальне значення набувають інших обставинних значеннєвих відтінків. Йдеться про підрядні означальні частини речення, приєднані до головного сполучними словами – прислівниками **де, куди, відки, коли**. Прислівник **відки**, "що становить паралель прислівника звідки, вживається в розмовній мові" [5, 244]. І. Франко використовує ці прислівники, надаючи просторового значеннєвого відтінку підрядній означальній частині: *Так само повні чорного трагізму ті оповідання, **де** Стефаник рисує страшне виродження і здичіння людності – неминучий наслідок безвихідного економічного положення маси /Т.35, с.103/. Гноблені економічно і упосліджувані соціальне та політичне, маси народні кинулись емігрувати – до Америки, до Росії, до Бразилії, до Канади, **куди** їх вабила якась неозначена чутка або якийсь хитрий агент /Т.41, с.508/. По тримісячній в'язниці в Петропавлівській кріпості Тараса всадили в кибитку і вивезли до Оренбурга, **відки** опісля його вислано до форту Петропавлівського /Т.28, с.118/.* При цьому слід зауважити, що в ролі означуваних слів у головній частині автор уживає іменники зі значенням місця або простору – назви держав, областей, міст, установ тощо: *Адже ж **той** театр повстав і мусив виростати в **державі**, **де** українська мова була царським указом виключена навіть від прилюдних концертів! /Т.41, с.510/. Її **цвіт** і краса вирости над Дніпром, у **Росії**, **де** інтелігентний чи півінтелігентний українець не чув і не бачив граматики української мови, але черпав зразки **тої** мови просто з живого джерела, з уст люду /Т.37, с.206/.*

Для вираження додаткового часового відтінку, поряд з означальним, підрядна частина, що починається прислівником **коли**, пояснює у головній іменник зі значенням часу – **пора, час, момент** тощо: *Двадцять літ минає від **тої пори**, **коли** молодий датський учений, звісний тепер у літературному світі під псевдонімом Юрія Брандеса, розпочав був свої виклади як приватний доцент Копенгагського університету /Т.31, с.33/. Взагалі **час, коли** проф. Шухевич був головою «Бесіди», був часом критичним для руського театру, часом вічного експериментування і все нещасливо /Т.35, с.364/. Він любить малювати і широко розмальовує сцени тихого щастя або тихого горя, **моменти, коли** душа ще не дійшла до найвищого напруження, запалу або вже потрохи впокоїлася після них /Т.29, с.460/.*

Окрім сполучних слів, підрядні означальні речення приєднуються й за допомогою сполучників **як, щоб, щоби, аби, чи**. "Вживання сполучників пов'язане з певною спеціалізацією підрядних означальних речень щодо ознаки, для вираження якої вони використовуються" [10, 340].

І. Франко уживає сполучник **як** з метою вираження порівняльних значеннєвих відношень між головною і підрядними частинами: *Вона може показувати нам речі в спокої, розміщені одні обік одних, і в русі, **як** одні наступають по одних /Т.31, с.104/. Дикун у лісі бачив довкола себе ліс, а щонайбільше інших таких дикунів, **як** був сам /Т.45, с.321/.*

Поряд з означальним значенням, смислового відтінку мети набувають ті конструкції, підрядна частина яких приєднується до головної за допомогою сполучників **щоб, щоби, аби**. При цьому слід зауважити, що структура підрядного означального речення нагадує будову підрядного мети: присудки виражені, як правило, інфінітивами. Наприклад: *І мова в літературних творах повинна бути добірною – не в смислі чистоти народної мови, а, власне, в такому напрямі, **щоб** якнайменше допускати до неї грубих, хлопських, вульгарних слів /Т.41, с.495/. Певна річ, в часах переваги рефлексії над дійсним вітхненням і наслідуванням дійсної творчості люди почали всі оті давні погляди, поклики давніх поетів до Музи, до Аполлона з просьбою, **щоби** наслав на них поетичне божевілля, вважати пустими риторичними фігурами /Т.31, с.56/. Вся людська історія – се ненастанна боротьба, ведена різними способами, а все для одної цілі, **аби** удержати себе і своє потомство /Т.45, с.329/.*

Питального розділового значення надає уживання сполучника **чи** в підрядній частині: *Питання, **чи** поет творить свідомо чи несвідомо, належить до найстаріших та zarazом до основних питань літературної критики /Т.31, с.54/.*

З метою надання підрядному означальному реченню додаткового значеннєвого відтінку умови і. Франко вживає частки **б, би** поруч зі сполучними словами: *тут, звісна річ, найліпше може послужити газета, котра б виходила, напр., раз на тиждень /т.45, с.201/. навіть навпаки, поети, котрі би хотіли робити щось таке, прогрішилися би против одного з найважніших принципів штуки, творили б речі мертві, нудні, не артистичні /т.31, с.116/.*

Для вираження виразного відтінку "гіпотетичного порівняння" [10, 342] сполучні слова виступають у поєднанні **що буцімто, який буцімто**: *«народе без пуття, без честі і поваги», – так обертався він до того народу рекомендуючи йому європейську культуру як антидот до гидкого гайдамацтва, що буцімто було змістом усієї його дотеперішньої історії /т.41, с.480/. так само не зовсім обережним був д. б. к., прикладаючи до драгоманова епітет соціаліста з додатком лібералізму, яким буцімто визначаються всі правдиві соціалісти /т.45, с.433/. сполучник буцімто "застарілий" [8, 580] для сучасної літературної мови, але, як зауважують мовознавці, "у письменників хіх ст. зустрічаються" [5, 271].*

Важливим для підрядних означальних речень є усталений порядок слів. У середині XVII ст. "підрядне означальне речення досить часто було віддалене від означуваного іменника, інколи на значну відстань, а це, в свою чергу, викликало слабу спаяність тодішнього "підрядного" речення з "головним" взагалі" [2, 86]. Для нормативного синтаксису сучасної української літературної мови характерною є "вимога ставити підрядне означальне безпосередньо після пояснюваного іменника" [5, 196], оскільки "контактне розташування... допомагає правильному розумінню висловленого" [8, 466].

У науковому мовленні І. Франко зрідка вживає конструкції, в яких підрядна означальна частина знаходиться на дистанції стосовно означуваного іменника. Йдеться про ті випадки, коли означувані слова головних частин ускладнені відокремленими або уточнюючими членами речення, інколи містять значну кількість залежних слів: *Своїм початком вона зближена до пісні Т. Падури п[ід] з[аголовком] «Ruchawka, рієшн козаска», написаної в Тетієві 1825 р., що починається строфою... /Т.47, с.562/. Тоді в кожній новій генерації виринали в таких реєстрах цілі ряди нових прозвищ – власне тих індивідуально придбаних, які таким робом ставалися урядовими /Т.36, с.393/. Тут виходять такі популярні діла, як «НародовЪщаніє», «Гора Почаевская», «Басни Талмудовы», «Богогласник», «Проповѣди парохіальныя» Добриловського і т. ін., котрих оцінкою я й закінчу сей семестр /Т.41, с.61/. Але навіть на Україні, помімо таких високо талановитих починів, як «Енеїда» Котляревського, «Пан та собака» Гулака, українські повісті Квітки, поеми Макаровського, думки Метлинського, помімо появи такогo самородного генія як Шевченко і не менше самородного таланту Марка Вовчка, властива література, т. є. **духова діяльність суспільності**, котрої ярким виразом є писателі, близькі до своєї публіки, солідарні з нею в основних поглядах національних і суспільних і даючи по-своєму вираз тим поглядам, починається тільки зі смертю Шевченка, з появи «Хати» Куліша і «Основи» петербурзької /Т.41, с.18/. Автор покликається на свій звіт із дня 18 лютого 1857, у якому він денунціював галицько-руські часописи «Зорю галицьку» та «Сімейну бібліотеку» як заступницю змагання зілляти руську мову з російською /Т.47, с.604/. Я постараюсь показати ту боротьбу о язик і о правопис, яка йшла вже тоді між сими писателями, та заразом покажу глибший, політичний підклад тої боротьби /Т.41, с.64/. Така відірваність підрядного означального речення від головного допускається в сучасному науковому стилі, оскільки "контактність розташування може порушуватися лише за наявності біля опорного іменника постпозитивних означальних поширювачів або різних применникових чи уточнюючих членів" [8, 466].*

Інколи у ролі означуваного слова до підрядної означальної частини виступають однорідні члени речення: *Очевидно, – твердить Дарвін, – у тій ненастанній боротьбі перемагають ті осібники і ті роди, що покажуться сяк чи так найсильнішими /Т.45, с.328/. Тільки б'ючи в ту струну, міг Шевченко трафляти до душі тих республіканців і скептиків, що рівночасно в практичному житті були всепідданішими слугами його царського величества, постили та сповідалися, прикладалися до моців і цілували в руку батюшок «для прикладу іншим» /Т.45, с.424/. Варто б було присвятити детальну студію тому напрямові і тим новим точкам погляду, які він вніс у літературну творчість і спеціально в літературну техніку /Т.41, с.525/. Автор зрідка допускає помилки при узгодженні означуваного слова, вираженого однорідними членами, у головному реченні та сполучного слова у підрядному: *В новій великоруській літературі, починаючи від Гоголя, наші етимологи духом почули той же сепаратизм, те ж ненависне їм мужиколоубство, простацтво, неестетичність, котре закидали новішим українським писателям /Т.29, с.165/.**

Зауважимо, що в основному підрядна означальна частина розташована у постпозиції стосовно головної (81,4 %): *Такими слуховими, музикальними образами оперує Шевченко залюбки в одній з*

найкращих своїх поем – у «Гамалії», що вся є немов дзвінким погуком козацького героїства, відваги і енергії /Т.31, с.88/. Значно рідше підрядне речення розриває головне (18,6 %): *Психологія, котра розслідує закони асоціації виображень, фантазії і чуття, а також способи вираження сього всього словами, підходить до вияснення творчості поетичної з внутрішнього, індивідуального боку а, властиво, старається з творів поетичних проникнути в глиб душі поета /Т.28, с.73/*. Не виявлено жодної конструкції, у якій би підрядна частина була розміщена у препозиції щодо головної.

У науковому мовленні І. Франка виявлено конструкцію т. зв. "сполучниково-відносного підпорядкування" [12, 96], у якій автор уживає поєднання сполучника **що** з особово-вказівним займенником **вони** у знахідному відмінку без прийменника: *Та все то були бліді недородки, прісні та підсолоджені твори вроді повістей Марліттової та Вернерової і пізніших романів Шпільгагена, Ауербаха та Гуцкова, твори, що їх звичайно переживали самі їх автори /Т.31, с.40/*. Особово-вказівний займенник є "своєрідним засобом компенсації невиразності сполучника *што (що)* у тих підрядних означальних реченнях, які за характером внутрішньої структури вимагають непрямих відмінків сполучного слова" [3, 348]. Таке повторення означуваного слова у підрядній частині сприяє змістовій чіткості складного речення загалом.

Отже, найчастіше з-поміж усіх підрядних І. Франко використовує означальні частини, які в основному приєднуються за допомогою сполучних слів **що, який**, що простежуємо й у синтаксисі сучасного наукового мовлення. Водночас ознакою Франкового мовного стилю є часте вживання сполучного слова **котрий** у відносному значенні (на противагу сучасному – розподільно-числовому), що властиво західноукраїнському варіантові літературної мови. Щоправда, при перевиданні наукових праць письменник їх замінює на нормативні – **який, що**. Порушенням мовної норми є вживання в ролі корелятив вказівних займенників **сей, отсей** як діалектних варіантів займенника **цей**. Окремі конструкції з підрядними означальними набувають обставинних значеннєвих відтінків при використанні сполучних слів **де, куди, відки, коли** та сполучників **як, щоб, щоби, аби, чи**. Підрядна означальна частина розміщена в основному в постпозиції, рідше – в інтерпозиції, як і в сучасній мові, хоч зрідка означувані слова головного речення ускладнюються відокремленими членами речення, внаслідок чого порушується прозорість побудови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпалько О.П., Бойчук М.К., Жовтобрюх М.А., Самійленко С.П., Тараненко І.Й. Історична граматики української мови. – К., 1957. – 475 с.
2. Єдлінська У.Я. Питання історичного синтаксису української мови (на матеріалі листів Богдана Хмельницького). – К., 1961. – 104 с.
3. Історія української мови: Синтаксис. – К., 1983. – 504 с.
4. Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української мови. – К., 1977. – 307 с.
5. Курс сучасної української літературної мови: В 2 т. / За ред. Л.А. Булаховського. – К., 1951. – Т. 2: Синтаксис. – 408 с.
6. Матвіяс І.Г. Діалектна основа синтаксису в українській літературній мові // Мовознавство. – 2007. – № 1. – С. 38-46.
7. Скоропада О.А. До історії розвитку підрядних сполучників в означальних реченнях // Питання українського мовознавства. – Львів, 1957. – Кн. 2. – С. 94-111.
8. Слинко І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. – К., 1994. – 670 с.
9. Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. У 2-х т. – К., 1977. – Т. I. – 630 с.
10. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К., 1972. – 515с.
11. Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1976-1986. Посилаючись на це видання, у дужках вказуємо том і сторінку.
12. Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. – К., 1962. – 495 с.

The research is devoted to the problem of functioning of the complex sentences with subordinate attribute parts in Ivan Franko's scientific speech. The author analyzes the conjunctive means (conjunctives and conjunctive words) and their combinations with historical commentary, elucidates the arrangement of the principal part as to the subordinate part, observes Ivan Franko's corrections in subordinate attribute parts by reedition of his scientific articles.

Key words: principal part, subordinate attribute part, conjunctive means.